

УДК 339.94

к.е.н. Поліщук О.В.,
Цимбал В. В.**ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ**

В статті висвітлюється стан розвитку малого бізнесу в Україні станом на 2011 рік за показниками кількості малих підприємств, зайнятих на них робітників та обсягів реалізованої продукції. Зазначено фактори, що негативно впливають на темпи росту малого підприємництва і гальмують його подальший розвиток. Запропоновано альтернативи збільшення могутності цього сектору як одного з перспективних важелів ринкової економіки.

Ключові слова: мале підприємництво, суб'єкти малого підприємництва, показники, кількість зайнятих, обсяг реалізованої продукції, альтернативна система оподаткування.

В статье отображается состояние развития малого бизнеса в Украине состоянием на 2011 год по основным показателям количества малых предприятий, количества занятых на них работников и объёмов реализованной продукции. Указаны факторы, которые негативно влияют на темпы роста малых предприятий и тормозят их дальнейшее развитие. Предложены альтернативы увеличения могущества этого сектора как одного из перспективных рычагов рыночной экономики.

Ключевые слова: малое предприятие, субъекты малого предпринимательства, количество занятых, объём реализованной продукции, альтернативная система налогообложения.

The article highlights the stage of development of small business in Ukraine given by a condition for 2011 in accordance to quantity of small enterprises, number of employees and amount of realized production. The factors, which negatively affect the growth of small businesses and slow down the further development, are marked. The alternatives of increasing the power of this sector, that is one of the most promising tools of the market economy are proposed.

Keywords: small business, small business enteties, parameters, number of employees, volumes of realized production, alternative tax.

Постановка проблеми. В останні роки Україні посилюється інтерес до вивчення проблем і перспектив розвитку малих підприємств і до аналізу тенденцій змін у даному секторі економіки у зв'язку з внесенням змін до законодавства (особливо податкового), що регулює дану галузь. Ці зміни знаменують собою початок нового етапу розвитку сектору малого бізнесу. Тому особливої актуальності набуває аналіз даної проблеми, що стосується проблем і перспектив малих підприємств в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання малого бізнесу висвітлено в працях таких провідних науковців, як: З.С. Варналій, Л.І. Воротіна, Л.А. Колеснікова, які акцентують свою увагу на різних підходах до вирішення проблем розвитку малих підприємств. Дослідження природи малого бізнесу, його місця та ролі у розвинутих ринкових економіках є об'єктом уваги таких науковців, як: Т. Кондратюк, О. Кужель, В. Ляшенко, О. Мазур, І. Михасюк, В. Сизоненко, С. Соболев, В. Ткаченко та ін.

Мета статті. Метою даної статті є дослідження виокремлення основних факторів, що негативно впливають на темпи росту малого підприємництва, а також гальмують його подальший розвиток.

Виклад основного матеріалу. Процвітання будь-якої країни потребує максимальної зайнятості працездатного населення і стабільного економічного розвитку, сприяючи розвитку соціальної сфери та економіки безпосередньо. Розвиток малого та середнього бізнесу є одним із найпріоритетніших напрямів розвитку економіки провідних країн світу. В економічно-розвинених державах саме малі підприємства є основним «стовпом» економіки. Недаремно фахівці запевняють, що без них існування великих підприємств опинилося би під великим питанням. Понад 20 млн. підприємств малого і середнього бізнесу діють на території Європейського Союзу, частка яких у загальній доданій вартості складає близько 50%. До того ж, вони забезпечують майже чверть експорту [1].

Країною найбільшої концентрації підприємств малого бізнесу вважають Італію, називаючи її політику «економікою малого бізнесу». Тут діє близько 3,5 млн. малих та середніх підприємств, де працюють четверо з п'яти найманих працівників. Малі та середні підприємці Італії забезпечують 52% ВВП та 18% експорту продукції [2].

Економічна система України, яка знаходиться у стані трансформування від командно-адміністративних до ринкових відносин, характеризується значними специфічними рисами. Вони обумовлені тимчасовим вакуумом економічної координації, який виникає після руйнування командних важелів впливу на економіку та до утворення дієвих механізмів ринкового саморегулювання та відповідних їм технологій нової державної економічної політики.

Метою економічної стратегії держави в перехідній економіці на першому етапі має бути побудова розвинутої стійкої ринкової економіки – механізму, котрий здатен замінити державне адміністрування в економіці. Вбудовані регулятори економічної системи за своєю формою є діями економічних суб'єктів із переслідування власних економічних інтересів. Тільки із становленням у країні відносно розвинутої ринкової системи, господарські суб'єкти починають адекватно реагувати на сигнали ринку, формувати ефективні приватні економічні стратегії, і з'являється можливість застосовувати традиційні регулятори економічної стабілізації [3].

Розвиток поняття «сектору малого та середнього бізнесу» в Україні розпочався з терміна «мале підприємство», який вперше був введений в обіг Законом колишнього СРСР від 4.06.1990 «Про підприємства в СРСР», де зазначалося (п. 2 ст. 3), що підприємство може належати до числа малих, незалежно від форми власності, відповідно до чисельності його працівників і обсягу господарського обороту [4]. Згідно з Господарським кодексом України, малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний

(фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує 70 млн. грн. [5].

Згідно зі статистикою, у сфері малого бізнесу в Україні станом на 1 січня 2011 р. було зареєстровано 151,4 тис. підприємств, які забезпечували 7% ВВП. Тоді як у Чехії, Словаччині та Угорщині частка малих підприємств у ВВП знаходиться на рівні 30-40%. В Україні найбільша кількість малих підприємств знаходиться в Києві, на другому місці – Автономна республіка Крим. По областях України статистика виглядала так: найвищі показники концентрації малого бізнесу в Київській, Дніпропетровській та Донецькій областях, найнижчі в Рівненській, Чернівецькій та Волинській областях [6].

Нижче наведені основні показники діяльності малих підприємств у порівнянні з середніми за розмірами у 2010 році (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники діяльності підприємств за розмірами¹ у 2010 році [6]

	Середні підприємства	Малі підприємства
Кількість підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	4	63
Частка кількості підприємств відповідного розміру у загальній кількості, %	6,5	92,9
Кількість зайнятих працівників (штатні, позаштатні та неоплачувані працівники), тис. осіб	2507,3	2073,6
Відсотки до загальної кількості зайнятих працівників, %	31,8	26,3
Кількість найманих працівників (штатні та позаштатні працівники), тис. осіб	2506,3	1992,5
У відсотках до загальної кількості найманих працівників, %	32,1	25,5
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.	1866,25	1249,88
Фонд оплати праці, млн.грн.	56128,2	29885,1
Обсяг реалізованої продукції, (робіт, послуг), млн.грн.	1241555,3	478256,7

¹ Дані наведено без урахування результатів діяльності банків, фермерських господарств та бюджетних установ.

До основних причин гальмування розвитку малого підприємництва в Україні відносять:

- 1) неопрацьованість законодавства як з питань розвитку малого підприємництва, так і підприємництва в цілому;*
- 2) високі податки, що змушує деяких суб'єктів малого та середнього підприємництва йти в тіньову економіку;*
- 3) недостатня державна фінансова-кредитна і майнова підтримка малих підприємств;*
- 4) відсутність дійового механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого бізнесу;*
- 5) недосконалість системи обліку та статистичної звітності малих підприємств;*
- 6) обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення;*
- 7) недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності [7].*

Формування ринкової економіки в Україні пов'язане із зростанням підприємницької активності в усіх галузях. Розвиток саме малого бізнесу є одним із найперспективніших засобів створення конкурентної ринкової системи. Малий і середній бізнес вважається найбільш динамічним елементом у структурі господарської діяльності. Кризові явища, котрі нині відбуваються у світовій та вітчизняній економіці, не залишили осторонь і банківський сектор економіки, який безпосередньо впливає на функціонування малого і середнього бізнесу в Україні [8].

Заснування власного підприємства стримується головним чином складнощами безпосередньо відкриття власної справи. Варто відмітити, що за останні декілька років розвитку малого бізнесу в Україні ця проблема стала менш гострою. Велика кількість початківців, які розпочинають власний бізнес, іноді не мають достатньої кількості необхідної інформації про процес реєстрації нового підприємства, мають змогу отримати її в державних органах реєстрації. Також нині існує значний ряд спеціальних консалтингових фірм, які надають інформацію, поради і зразки необхідних документів. В цілому ж, величезним мінусом у процесі реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності в Україні є значні витрати часу, грошей і зусиль, тому ця операція наразі залишається трудомісткою і складною, особливо і порівнянні з тим, як це відбувається в економічно розвинених країнах.

Досвід початківців і підприємців, що вже діють, показав, що 75% їх на перше місце серед інших проблем ставлять дефіцит фінансів. Власних капіталів більшість не має, банківські кредити дають на 2-3 місяці з високою процентною ставкою, а інших доступних джерел фінансової підтримки малого бізнесу в Україні не існує [8].

Таким чином, шляхи вирішення проблем малого бізнесу в Україні можна покращити за рахунок:

- 1) створення раціональної нормативно-правової бази:*

- розробка і прийняття нової спрощеної системи бухгалтерського і податкового обліку та звітності малих підприємств;

- прийняття закону «Про малий бізнес», який регулюватиме всі економічні та правові аспекти забезпечення розвитку малого підприємництва;

- внесення змін до вже діючих законів, що визначають межі регулювання малим бізнесом: закони «Про підприємництво», «Про підприємництва в Україні» тощо.

2) організація фінансової підтримки і допомоги малому бізнесу:

- створення спеціальних установ для кредитування малих підприємств;

- використання Фонду сприяння зайнятості населення на розвиток малих підприємств;

- спрощення податкового законодавства і зменшення кількості зборів і відрахувань;

- віднесення на собівартість витрат, що пов'язані з формуванням страхового фонду в процесі кредитування;

- надання малим підприємствам державних гарантій у вигляді державних боргових зобов'язань.

3) організаційне забезпечення малого бізнесу:

- впровадження регіональних програм підтримки і розвитку малих підприємств;

- створення незалежної системи реєстрації та ліквідації малих підприємств;

- організація роботи окремої ланки виконавчої влади, яка би займалася виключно питаннями малого бізнесу.

4) створення забезпеченості інформацією та кадрами:

- створення спеціалізованих консультативних центрів по наданню інформації підприємцям;

- покращення освітніх програм напрямків підприємництва і бізнесу;

- організація програм підготовки і перепідготовки кадрів за державний рахунок.

Вже багато кроків було зроблено в бік розвитку малого бізнесу. В грудні 2010 р. було створено Координаційну раду з питань розвитку малого та середнього підприємництва. Також за ініціативою Уряду Верховною Радою України прийнято Пакет законодавчих актів, які направлені на спрощення та здешевлення започаткування і припинення підприємницької діяльності. Зокрема, Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців” (щодо проведення електронної реєстрації)”, Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи та фізичної особи-підприємця”, Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва”, Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення

процедур припинення юридичних осіб та підприємницької діяльності фізичних осіб-підприємців за їх рішенням”.

Ще одним важливим кроком стало прийняття Верховною Радою України Закону “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України” (щодо спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб’єктів малого підприємництва)”, який є результатом компромісу між бізнесом та владою. Цим законом, зокрема, підвищено граничний обсяг доходу, при якому можливе застосування спрощеної системи оподаткування (для фізичних осіб – з 500 тис. грн. до 3 млн. грн., для юридичних осіб – з 1 млн. до 5 млн. грн.); скасовано обмеження відносити на витрати платника податку на прибуток витрати на придбання товарів (робіт, послуг) у фізичних осіб – платників єдиного податку; надано фізичним особам – платникам єдиного податку право реєструватись платниками ПДВ; скасовано 50% надбавку, що застосовується до фіксованих ставок єдиного податку за кожного найманого працівника. Уряд запевняє, що продовжуватиме і надалі на основі компромісних рішень між суспільством і владою створювати оптимальні умови для розвитку малого бізнесу. [9]. Проте час покаже.

Також в подальшому має відбутися круглий стіл «Зелена книга малого бізнесу України: оцінка та перспективи шляхів розвитку». Організатори заходу – Комітет Верховної Ради України з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва та Інститут власності і свободи. До обговорення під час круглого столу винесено такі питання: державна політика щодо розвитку малого бізнесу: наскільки реалістична, якою мірою ефективна, внесення яких змін потребує; можливі акценти і напрями на майбутнє; спрощена система оподаткування, обліку та звітності; участь в системі державних закупівель; саморегулювання: переваги і ризики, як забезпечити досягнення балансу; малий бізнес і система пенсійного забезпечення [10].

На сьогоднішній день малий бізнес в Україні займає 5-6% ВВП, але якщо враховувати тіньову економіку, то близько 30% населення зайняті в малому бізнесі. Влада не шанує своєю увагою і турботою малий бізнес, оскільки вбачає в ньому лише злісних неплатників податків і соціальних внесків. Основний аргумент чиновників – навіщо підтримувати те, що складає малу частку ВВП країни. При цьому у нас сьогодні зроблено все для того, щоб прибрати легальний малий бізнес. Одним із інструментів є норма Податкового кодексу, яка забороняє юридичним особам відносити до валових витрат придбання товарів і послуг малих підприємств, що працюють на основі спрощеної системи оподаткування. Це все робиться для того, щоб створювати великі виробничі комплекси, а це повертає нас до радянського типу розвитку економіки. Уряд не хоче співпрацювати з малим бізнесом, незважаючи на позитивний світовий досвід. Варто наголосити на Податковому кодексі, який був прийнятий наприкінці 2010 року і вступив в силу з 1 січня 2011 року. Цей документ передбачає тимчасове спрощення

системи оподаткування за єдиним податком, до моменту прийняття законодавчо-нормативного документу, що буде регулювати оподаткування малого бізнесу, більш того, ним створюється більше податкове навантаження на малий бізнес, ніж раніше, а можливості співпраці малих підприємств з середніми та великими значно скорочуються внаслідок низки нововведень Податкового кодексу.

Висновки та напрямки подальших досліджень. Отже, ситуація щодо розвитку малого підприємництва в Україні залишається на такому ж незадовільному рівні. Законодавчі органи і надалі намагаються усувати основні недоліки, проте поки що не досить ефективно. Таким чином, основними шляхами покращення стану розвитку малого підприємництва в Україні є створення нормативно-правової бази зі сприятливими умовами, а також вдосконалення податкової політики та забезпечення раціонального функціонування спрощеної системи оподаткування. У подальшому ці проблеми необхідно постійно координувати і вирішувати якнайшвидше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Малий бізнес: кредитування малого бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kreditbusiness.ru>.
2. Газета «Народне слово» Спецвипуск, грудень 2009р.
3. Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні : 3б. ст.; ред. Я. А. Жаліла // Сер. «Безпека економічних трансформацій». – К., 2002. – Вип. 19. – [Електронний ресурс. -]Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Table/Jalilo19/002.htm>.
4. Про підприємства в СРСР: Закон Союзу Радянських Соціалістичних Республік від 04.06.1990 №1529-І [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
5. №18.– 2003. –Господарський Кодекс України : Прийнятий Верховною радою України 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України.
6. Держкомстат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Іванілов О.С. Економіка підприємства / Іванілов О.С.-К., 2009. – 728с.
8. Н.Бех. Особливості розвитку та функціонування малого і середнього бізнесу в Україні/ Н.Бех // Галицький економічний вісник. — 2010. — № 1(26). — С. 16-18.
9. Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/>.
10. Інститут власності і свободи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pfi.org.ua>.